

Cartes de Joan Fuster a Joan Sales, Josep M. Castellet, Santiago Albertí, Jordi Pujol i Monserrat Roig

L'Espill va començar l'Any Fuster amb un número monogràfic dedicat a l'escriptor i fundador de la revista, i el tanca amb una petita tria de cartes inèdites d'indubtable interès literari i històric. La correspondència de Joan Fuster, que l'escriptor va llegar a la Biblioteca de Catalunya, però que gràcies a l'acord entre les parts continua conservant-se al seu arxiu personal a Sueca, fa més de vint mil cartes, entre les rebudes i, en menor mesura, les enviades, que encara sumen uns quants milers més si hi afegim les targetes, els telegrams, les notes deixades per sota de la porta, els testimonis de solidaritat amb motiu dels atemptats o les adhesions als homenatges que se li van tributar. D'aquest valuós patrimoni documental, de gran interès per a la història de la cultura catalana en la segona meitat del segle XX, se n'han publicat ja dinou volums —els dos últims, en desembre de 2022, encara dins de l'Any Fuster—, i ja n'hi ha una desena més en preparació, que aniran publicant-se en els propers anys. Enguany, algunes revistes —Sàpiens, L'Avenç, L'Aiguadolç...— han volgut sumar-se a la celebració de l'efemèride publicant també cartes inèdites de l'escriptor. I així mateix, el diari Levante-EMV ha publicat cada diumenge, durant les 52 setmanes de l'any, una carta de Fuster —en algun cas, acompanyada també de la del seu corresponent—, amb un breu perfil biogràfic del destinatari i una petita introducció a les cartes, que les situava en el context en què van ser escrites.

També L'Espill, que ja havia publicat cartes de Fuster en números anteriors, se suma a aquesta iniciativa amb la tria que publiquem a continuació. El lector hi trobarà cartes al novel·lista i editor Joan Sales, autor d'Incerta glòria i director d'El Club dels novel·listes; a l'escriptor i crític Josep Maria Castellet, director literari d'Edicions 62; al filòleg i editor Santiago Albertí; al polític Jordi Pujol; i a l'escriptora i periodista Montserrat Roig. Tots ells, personalitats rellevants de la cultura catalana amb les quals, com testimonien les cartes, Fuster va mantenir un estret contacte i fins i tot, en alguns casos, una gran amistat, no exempta, de vegades, d'alguna discrepància o topada puntual. Les cartes parlen sobretot de llengua i literatura, i molt en particular de llengua i literatura catalanes. Però també de cultura i de política, especialment de la cultura i la política al nostre país als anys cinquanta, seixanta i setanta, en els quals Fuster i els seus corresponents van jugar un paper protagonista. Els anys en què el franquisme mudava la pell, per tal de fer-se més presentable i acompanyar els canvis econòmics i socials amb tímides concessions polítiques —la supressió de la censura prèvia, per exemple— que permeteren eixamplar l'esfera pública de la cultura catalana, amb iniciatives tan importants com la creació d'editorials tan potents i innovadores, en el context de l'època, com Edicions 62 i, sobretot, la Gran Enciclopèdia Catalana. Més enllà del seu interès literari, les cartes que reproduïm son testimoni d'una època crítica i decisiva de la nostra història recent i de l'actuació que hi van tenir Joan Fuster i els cinc interlocutors que hem seleccionat en aquesta ocasió.

A.F.

JOAN FUSTER A JOAN SALES

S., 29-I-64

Benvolgut Sales:

T'escric a correccita, i només sobre els moros. Si has d'al·legar la meva opinió davant del senyor Ramon d'Abadal, sempre serà preferible que te la justifiqui, ni que sigui amb quatre ràpides vaguetats.

Naturalment, jo comparteixo el punt de vista de l'Abadal, exposat d'una manera explícita en el llibre, segons el qual els «catalans» —en l'accepció present del gentilici— comencen a ser a partir de la Reconquesta. Tot el que precedeix «la Catalunya carolíngia» és una altra cosa. En la mesura que aquests problemes poden ser reduïts a fórmula, ja em va bé aquesta. Fins i tot, la «Catalunya carolíngia» no és sinó, com diu o dirà l'Abadal, «pre-Catalunya».

Però si heu planejat l'obra amb el criteri de registrar-hi la història de «totes les gents» que han viscut sobre aquestes terres des del principi dels temps fins avui, ¿per què no concediríeu als moros l'espai que es mereixen? ¿És que tenim més vinculació viva —nacional: ètnica, cultural o com vulguis— amb l'home de Parpalló o de Cogul, amb els grecs d'Empúries o els romans de Tàrraco o Sagunt, amb els gots de no sé on, que no pas amb uns pobres llàtzers indígenes del X, de l'XI, del XII, del XIII, que s'havien islamitzat de cap a peus? Penso encara que tenim més vinculació amb ells, i també amb els pocs o molts «àrabs» i «barabers» (o com es diguin) que van venir-hi i s'establiren en aquests paratges.

Ho dic, tot això, en tant que «català» del Sud. Sense necessitat d'argüir les indicades «vinculacions», ja resulta clar que els segles i la gent «musulmans» del nostre passat han de rebre, per part vostra, una «tracta» similar als altres segles i gents «precatalans», proporcions guardades. Però les vinculacions hi són. ¿Les enumereu? Som-hi:

- 1) Substrat ètnico-cultural. Sobretot als territoris corresponents a les diòcesis de Tortosa, Sogorb, València, Oriola, Mallorca, Menorca i Eivissa.
- 2) Enemics. Els «catalans» van lluitar-hi fins a ben entrat el XIII, i sovint van pactar-hi. ¿No és això un contacte important? ¿I quants fenòmens de la nostra cultura medieval no han d'explicar-se, si més no parcialment, per aquesta relació?

3) Veïnatge. Ací —en les diòcesis continentals esmentades— vam tenir moros fins al 1609: fa quatre dies, com qui diu.

No crec que em calgui ser més explícit. D'altra banda, hi ha d'altres aspectes importants, interessants o simplement curiosos, que es prestin a exposició o comentari suggestiu: l'episodi del Cid, la florida cultural àrab als regnes musulmans del nostre territori (hi ha poetes molt importants d'Eivissa, de Dènia, d'Alzira, etc.), l'esplendor econòmic, etc. Pel que fa al cas concret del País Valencià, les conseqüències socials de la presència dels moros s'arrosseguen indirectament fins a les Corts de Cadis. En una «història» com la vostra, que aspira a destacar els aspectes «no polítics» i «no militars», o sigui «socials», tan negligits en les «Històries» corrents, tot això hauria de ser-hi ben atès.

Quant a la part gràfica, ja comprenc que t'hagis trobat amb dificultats insuperables. Jo no soc tampoc un expert en la matèria, i mal podria ajudar-t'hi. De moment, se m'acut que al Museu de Xàtiva hi ha una pica de pedra, peça singularíssima de l'art musulmà pels seus relleus amb representacions d'homes i animals. Potser si hi penséssim encara trobaríem algunes coses més.

Bé. Acabo. Saluda de la meua part el senyor Abadal, que no conec personalment, però amb el qual he canviat unes cartes, últimament. I saluda'm també Martí Domínguez. Fa molt de temps que no he xerrat llargament amb ell. De l'Aracil, no en facis cas: l'he vist fa uns dies, i l'he trobat una mica més tranquil; però és d'aquella mena de persones «impermeables» a tot quant vingui d'altri. Què hi farem!

Abraçades

S., 4 agost 64

Benvolgut Sales:

La teua última carta arriba a Sueca quan jo ja n'havia sortit per fer un ràpid viatge a Barcelona i a l'Empordà. Potser En Berenguel t'ha dit que em va veure, un dia, en no sé quin restaurant. El meu pas per Barcelona va ser, pràcticament, de 48 hores, i carregat de dinars, sopars i entrevistes prefixades. Problemes editorials: llibres i un d'aquests seminaris fantasma de què tant parla tothom. De Barcelona vaig pujar a Figueres, on hi ha un Jutge de Primera Instància que és de Sueca i un notari

que és de Castelló de la Plana. Em portaren a Roses, i hi vaig sopar amb el distingit periodista i conegut home d'acció Jaume Miravittles. També vaig passar un matí a Cadaqués, que no coneixia. I a Pals. Naturalment, vaig anar a parar al Mas Pla, de Palafrugell. Tot plegat, una mica fatigant —i això que jo tinc uns nervis de ferro i més paciència que el sant Job! En fi...

Contestar-te un per un tots els punts de la teva carta em demanaria més temps del que dispo. Hi ha tela tallada per a estona. Resumeixo expeditivament:

- 1) Història literària. Deixem estar el pobre Riquer. Tècnicament, el seu llibre peca de ser massa «crític» i de ser poc «històric». Vull dir que exposa el fet literari sense situar-lo en el context social i temporal que li correspon. Explica el caràcter, les fonts, l'estil, etc., d'una obra, però no sol lligar aquesta obra amb la resta dels fenòmens culturals i no culturals de l'època. El doctor Rubió, home d'arxiu, presta més atenció a la «situació» en què surt i es mou l'escriptor. Ell diu que vol «reconstruir ambients». I això és molt important, si volem entendre alguna cosa de la literatura del passat. No és indiferent, doncs, de vegades, saber qui era la dona d'un poeta, o amb què es guanyava la vida, ni quines amistats tenia. De vegades, també, un poetastre insignificant contribueix a explicar coses d'importància. En fi: que, en la història literària, com en l'altra, no solament els «reis» i els «grans capitans» mereixen atenció: també el «poble menut» i la «conjuntura econòmica».
- 2) La inclusió o exclusió d'un Vives, d'un Ali-Bey o... de don Antonio Maura, en una «història de la literatura catalana», em sembla un problema bastant complex. Don Jordi Rubió va plantejar, en el pròleg a Ruiz i Calonja, la qüestió del plurilingüisme literari dels catalans. En una recensió que en vaig fer, vaig oposar-hi unes objeccions d'un cert volum. D'entrada, jo distingiria entre «hist. de la lit. catalana» i «hist. literària dels Països Catalans». La «lit. cat.» és un cos cultural determinat per l'idioma: no comprèn, però, tota l'activitat literària dels nostres països. Ara: la «hist. lit. dels P.C.» ¿fins a quin punt hauria d'incloure Lluís Vives, Alí-Bey i don Toni Maura? Són nadius que van viure, culturalment, fora de la nostra àrea social: en procedeixen per la formació, i això és tot (potser només per això haurien de ser tinguts en compte). En canvi, Balmes, Cerverí de Girona o don Vicent Blasco Ibáñez sí que hi tindrien un lloc clar. ¿I no la senyora Ana María Matute, i l'Arxiduc que vivia a Mallorca, i alguns altres immigrants que ací es vinculen?

- Curiós: Caldria precisar-ho amb molt de tacte. A França es publicava, en el segle passat (si no m'enganyo), una «Història literària de França» en la qual hi havia un volum dedicat a Llull. En la mesura que la personalitat de Llull va inserir-se en el món cultural francès, ¿per què no? Etc.
- 3) Per a la «Vergara» estic confeccionant un manual d'Hist. de la lit. cat. moderna. Contra els teus consells, he d'ocupar-me d'En Foix, de tu, d'En Triadú...
 - 4) Sobre el meu escepticisme potser no val la pena que parlem. Però sí que voldria fer-te una observació respecte a la singular manera que tens d'emprar el verb «creure». Ja ho vaig notar en el pròleg a les teves traduccions de Flaubert. «Flaubert creia en els arqueòlegs i no creia en Déu!», deies, més o menys, en aquell paper. «Creus en els Països Catalans i en l'obra de Josep Pla, i no creus en Déu!», em dius. Perdona, però sospito que en aquestes comparacions fas un ús de la «creença en Déu» ben poc elevat. En primer lloc, trobo desafortunat l'argument. Et podria retrucar: ¿i per què creure en Déu i no en l'unicorni, en l'au-fènix, en el centaure? Com a recurs apologetic, això no val. Però, sobretot, com et deia, em sembla que confons, en perjudici de a fe religiosa, la «creença» en els arqueòlegs o en l'obra de Pla, «creença» que no és tal creença, sinó un judici de valor més o menys racionalment segur, amb la «creença» en Déu, que és un acte de fe, irracional i —segons els teòlegs-d'origen sobrenatural. «Creure en Déu» com creure en les teories d'un arqueòleg, o com creure que existeix Amèrica (jo no l'he vista mai), no seria ben bé una «fe», sinó una conclusió diguem-ne filosòfica; el Déu objecte de la maniobra no seria el Déu personal de l'Esriptura, sinó el Déu idea dels filòsofs. «Causa causarum, miserere mei!». ¿Vols dir que es pot resar a la Causa Primera? Jo tenia entès que la religió és una cosa distinta: que el Déu de les religions era una cosa ben diferent de les abstraccions i de les hipòtesis teòriques dels professionals de la Metafísica. La religió s'aguanta (si s'aguanta) sobre un «acte de fe», amb tot el que això suposa de renúncia a buscar justificacions pel costat de la raó. És per un acte de fe que un cristià «creu» en la divinitat de Jesucrist, o un hindú «creu» en la sacralitat de les vaques, o un mahometà en les il·luminacions de Mahoma. ¿Creus que es pot demostrar per via racional qualsevol d'aquests continguts de fe? Tota la literatura eclesiàstica que ha tingut aquesta pretensió, al

llarg dels segles, ha fracassat en l'intent, i avui amb prou feines trobarà un sol teòleg solvent, dins de la teva mateixa Església, que gosi repetir-te les velles «proves de l'existència de Déu». Aquestes «proves», sovint, no tenien res a veure amb la religió: eren una demostració de la necessitat de la famosa Causa Primera. El rellotge pressuposa un rellotger: era el mateix Voltaire que ho deia en un dels seus dolentíssims alexandrins però, un cop demostrada (per aquest dubtós conducte) l'existència de Déu, ¿què? Fes un recompte del cos de «creences» que inclou la teva «fe»: passaràs de la Causa Primera al Déu de l'Escriptura (un salt terrible); hi ha la Revelació; hi ha Jesucrist; hi ha l'Església... «Creure» en tot això implica una predisposició «intel·lectual» d'índole molt distinta a la que ens indueix a creure en la paraula d'un arqueòleg o d'un home de ciència, a creure en una possibilitat política o en el valor d'una obra literària. Potser l'arqueòleg i el científic s'equivoquen, o la possibilitat política no és sinó impossibilitat, o el valor de l'obra un miratge. Potser. Però la nostra credulitat, en aquestes situacions, es basa en «motius» humanament assequibles: en «raons». Creure en Déu, en canvi, exigeix una altra mena de decisió.

- 5) I que consti que voler refutar l'escepticisme dient que «es menja la cua», i dir que un escèptic total és impossible, no són coses que m'hagin mai commogut. Si En Bauçà no creu tan sols que dos i dos fan quatre, pitjor per a ell: no és un escèptic, però; és un ximple, espècie zoològica d'un altre origen...

Prou. Avui t'he fotut un sermó massa llarg.
Records i abraçades.

S., 21-XII-67

Benvolgut Sales:

Ja t'ho he dit més d'una vegada. No em fotogrà, noi. No em faràs escriure una novel·la... Si més no, de moment. Un poeta del meu poble, dialectal i sorneguer, traduïa aquell refrany castellà de «No dirás de este agua no beberé» per un cruel «No digues mai a eixa agüela (=vella) no besaré». No se sap mai, en efecte. Però,

ara com ara, no hi ha res a fer. Les «Memòries d'un ninot de falla», amb els records d'infància, les infantès carlines, el meu catalanisme i la resta, són —en la meua «ploma»— improbables.

L'Arbó m'ha escrit. La seva lletra, en efecte, és endiastrada, i encara el teu adjectiu es queda curt. La gent, o hauria d'aprendre cal·ligrafia, o bé optar per la mediació de les manufactures del senyor Olivetti... L'Arbó vol que li tradueixi el seu «Verdaguer». Jo m'havia decidit a no fer més traduccions. Tinc massa —o bastants— encàrrecs originals, i no m'il·lusiona la feia de traduir. Li contesto avui mateix d'una manera ambigua. Si el seu editor, Lara, paga bé, potser faré la traducció; si no, no. I pagar bé Lara, vol dir utilitzar unes tarifes distintes de les del «Club». Ai! (L'exclamació val tant per tu com per mi...)

Avui hem inaugurat a València una botiga de llibres gentilment espectacular. «Concret-Llibres» s'ha traslladat de local. La llibreria d'ara és cèntrica, àmplia i allò que se'n diu «moderna». L'acte ha estat preciós: unes paraules meves, unes altres del canonge González-Ruiz (en català, és clar!) —aquest canonge progressista, que és malagueny, parla un català de Barcelona bastant estimable— i unes cançons del noi Albero. Fa deu anys, això era inimaginable. Ho he pensat, i m'he commogut. No sé si la «commoció» era estrictament política o conseqüència d'una barreja de ginebra i pipermin que m'han fet beure. Però, realment, l'episodi és important.

També avui he rebut una notícia no menys important: que en Jordi Nadal ve de catedràtic a València... És curiós: algunes trampes de la màfia, que tendien a excloure de la Universitat de Barcelona determinats professors, o que tendien a introduir-hi certes mediocritats irrefragables, han tingut una conseqüència positiva per a la gent d'ací. Els «refusats» per a Barcelona —«cuentan de un sabio que un día...»—, ens són singularment profitosos. Ad multos annos...

Records i abraçades.

JOAN FUSTER A JOSEP M. CASTELLET

Sueca, 9 d'abril
 —festivitat de sant Vicent Ferrer,
 glòria de l'Església valentina,
 gran debel·lador d'heretges
 i adorable forjador de la unitat d'Espanya—
 de 1956.

Benvolgut i benèfic Castellet:

Gràcies per la teua carta del passat dia 28. Espere el resultat de les teues gestions amb l'«Instituto» o amb el que siga, per això de la lectura i de les pessetes. No cal dir que sense pessetes no m'interessa la lectura: com diu una de les perles de la parremiologia hispànica, «para ser puta y no ganar ná, más vale ser mujer honrá». Les actuacions «cara al públic» no m'han agradat mai, i només m'hi resigne a canvi de la còngrua remuneració (açò és terminologia d'advocat: dispensa!).

Supose que hauràs rebut *Les originalitats*; no te'n recomane la lectura, perquè és un llibre incautament escrit i amb més d'una teoria ingènua... M'interessaria força una traducció del *Descrèdit* a l'«armoniosa». Que Nostre Senyor t'il·lumine, i pugues dur a bona fi els «pourparlers» sobre el particular.

Ventura està convençut que tu ets l'eminència grisa del colonialisme cultural ianqui. Em sembla que volia escriure't i tot, perquè m'aconseguisses plaça en el guateque intel·lectual —si jo fos una persona de formació humanística en diria «simposi»— de Compostela. No li faces cas. Jo ja he vist Compostela, que és l'únic al·licient d'aquell «rencontre».

No tinc decidida encara la data en què vindré a Barcelona. M'hauria agradat ésser-hi el 23, diada del llibre, puix que aleshores se'n posarà en circulació un altre de meu: una angoixosa *Antologia de la poesia valenciana*. Però el problema són els diners. Si els doctes senyors de la Universitat de València em paguen bé i oportunament un petit cicle de conferències sobre literatura indígena, que hi donaré aquesta setmana, potser vindria el 21 o el 22. Ja veurem.

Procura fer bondat i no embolicar-te en coses estranyes. Ja sé que heu premiat —¿tu no hi eres?— *La Catira* de don Camilo. Enhorabona. Ací ens han estrenat la *Historia de un resentido*, del senyor Calvo. Més enhorabona. Abraçades de

[Joan Fuster]

Benvolgut Castellet:

Sí, en Cruzet també m'havia insinuat que participàs a l'Yxart, i jo quasi li ho havia promès. Ara ja hi estic decidit, i si tinc temps o no hi ha res de nou confeccionaré un «rollo» per al cas. Havia pensat, en principi, que el Jurat em serà benèvol, si no propici. És clar que l'únic mòbil que m'anima és la caça i captura de les pessetes. I pensava haver-te escrit en el moment oportú perquè hi posasses una mica de bona voluntat al meu favor.

Jo calculava la competència, en el premi, de gent més o menys il·lustre, però no la de senyors que, enguany, formen part dels altres Jurats de l'establiment, com el Triadú. Però en fi! El recull d'assaigs que pense enviar-vos no serà un recull d'assaigs a la manera prevista, sinó una *aparent* selecció del meu —inexistent— diari de lectures. He optat per això, puix que així hi inclouré escrits de molts diversos temes i d'extensió desigual. Confie que m'eixirà un llibre, ja que no científicament barbut, si amè, variat i (passa'm la immodèstia) enginyós. Perquè te'n faces una idea, t'anunciaré els títols (implícits) d'alguns paràgrafs: Novel·lística de risc; Mozart; L'art (naturalment!) abstracte; Sòcrates; els Borges; La impremta; Tirant lo Blanc i el Quijote; El dimoni i la literatura; L'obsessió fàl·lica de Lawrence; L'oci; Paul Valéry; La novel·la policíaca... El to és una mica me'n fotista, irònic.

Bé. Posar en net tot aquest paperam m'ocuparà tot l'estiu. Mentrestant, espere que Raixa posarà en circulació un parell de volums meus: els dos volums d'un manual d'història de la poesia catalana, petita llauna de què ja et vaig parlar, les proves de la qual estic corregint. De moment no tinc cap altre projecte literari. Potser més endavant m'embarcaré a escriure un llibre vagament polític sobre el País Valencià i, si m'ho paguen bé a editar —transcripció, notes, pròleg i tot això— *El cortesano* de don Luis de Milán, curiosa obra del XVI valencià.

Ventura continua tan preocupat com sempre pel problema d'Espanya, la revolució, el cristianisme i el conyac. Ha tingut un incident amb els americans, a propòsit del viatge a Compostela: s'ha negat a cobrar la quantitat que li oferien, perquè considera que és una quantitat insuficient (una estafa, vaja), i diu que no necessita els americans per pagar-se un viatge. Ara, a més, s'ha dedicat a fer versos, els quals, *com és lògic*, són horrorosos.

La vida, en aquests pobles, és absolutament pacífica. No sol haver-hi cap alteració de l'ordre públic ni del privat. De tant en tant fan uns Jocs Florals, o una conferència de Calvo Serer, però res! Donya Maria Beneyto ha publicat un nou volum de

poemes en català: em sembla que d'ençà que vas ésser tu a València no l'he tornada a veure. Estic molt enfadat amb ella: fou jurat (jurada) d'un premi de València de poesia, que jo pretenia per a un amic meu, i el va decidir per un altre, que també és una mica amic meu però que, sobretot, és idiota. Què hi farem! Paciència!

Hala, que ho passis bé! Records als pocs o molts coneguts meus que ho són també teus. I a la teua promesa.

[Joan Fuster]

El Blas de Otero vingué a València: no el vaig poder veure; va caure en mans d'una turba demencial de poetes «hispanoescribientes» que el fotrien bastant. I quina tertúlia, aquella que em vas «infligir», a casa del Goytisoló-versolari! Però fill meu! Allò són radicals-socialistes camuflats! ¿I tu coneixes alguna espècie zoològica més absurda que un radical-socialista? Per cert que el Goytisoló-novel·lista es va lluir, temps enrere, a *Destino*, per justificar *El Jarama*! Quines coses. Senyor! He llegit *El Jarama* i m'ha agradat (la teva introducció sonarmadamesca la vaig llegir després). Ara bé: vaig a permetre'm una advertència a les interpretacions socialoides del llibre. Aquest *nou* realisme (de Sánchez, de Cela) és «crític però en la mesura solament en què la crítica és indispensable a l'«estratègia» de classe, a aclarir els errors de la burgesia en la lluita per l'estabilitat del seu poder» (aquestes paraules no són meues, ni han estat escrites pensant en ells: però hi són vàlides)...

Sueca, 28 d'abril de 1959

Sr. D. Pepito Castellet
Barcelona

Maestro:

No sé si saps que enguany s'escau el V Centenari de la mort de don Ausiàs March. Bé. Con tal fausto motivo, l'Ajuntament de Gandia, ciutat natal del poeta, ha organitzat un magnífic concurs literari, creant dos premis de 15.000 pts. per a sengles —és a dir, sendos— llibres de poesia, l'un en català i l'altre en l'idioma del imperio. L'Ajuntament de Gandia, per tant, és mereixedor de tots els elogis. Segueixo. Com que es pretén que la cosa surti bé, els organitzadors han pensat que el jurat hauria de ser un jurat molt com cal, constituït per persones respectables i de sòlid

prestigi. Representant el feudo cultural del imperio, hi haurà Gerardo Diego i José Luis Cano (almenys aquests són els noms proposats en principi pels senyors de Gandia: jo no hi tinc res a dir). Representant el ram catalànic hauríeu d'haver-hi el doctor Carles Riba i tu. Els indígenes que immerescudament gosàriem alinear-nos al vostre costat seríem Arturo Zabala, professor de la Universitat, concejal de València i excel·lent xicot, i un servidor de vostè. (Naturalment, tu —cas d'acceptar-ho—, com jo i com tothom, tindríem veu i vot tant respecte dels llibres en castellà com respecte dels catalans). Aquesta carta té, en principi, el disegni d'explorar-te per veure si estàs disposat a incorporar-te a aquesta noble tasca de salvació de la poesia vernacla i oficial a través dels premis Ausiàs March. Les condicions que els senyors de Gandia ofereixen són: a) pagar els viatges; b) pagar l'estada a Gandia, i c) pagar una quantitat encara no determinada per recompensar-vos de les molèsties i tal. Les obligacions que se us imposarien són: a) llegir els llibres que, prèvia selecció, us seran enviats; b) votar els millors a vuestro leal saber y entender, i c) anar a Gandia, on ens estaríem un parell de dies, en un hotel discret (un hotel molt fi, diuen ells), a la primera quinzena del pròxim octubre.

A tu et correspon opinar, ara. A mi m'agradaria moltíssim que vinguessis. Perdràs tres o quatre dies, naturalment; però confio que guanyaràs uns quants duros, i, sobretot, contribuiràs a la dignitat del veredict. M'agradaria que em contestessis de seguida si, *en principi*, estaries disposat a venir. Després ja et concretaria les condicions econòmiques amb tota mena de detalls, i aleshores ja em donaries la confirmació definitiva.

No he rebut cap invitació per a la juerga novel·lística de Formentor. Suposo que el senyor Cela opinarà que amb la setmana dels poetes ja en tinc prou: no li ho reprotxo. A Ventura, li hauria agradat incorporar-se a aquesta garden party narrativa: ell, a més del títol de novel·lista inèdit, ofereix la possibilitat de desenvolupar una extensa campanya de premsa a València i a Madrid (en els diaris on col·labora habitualment), exalçant les bondats de Robbe Grillet i de l'hotel en qüestió, sense oblidar les de l'acadèmic.

Records a la teua muller. Contesta'm aviat.

Abraçades,
Joan Fuster

Per cert que potser rebràs un d'aquests dies la visita de Ventura.

Sueca, 14 de setembre de 1959

Prohom:

Demà t'enviaré un paquet de versos relativament voluminos. Nosaltres —és a dir Zabala, el de Gandia i jo— havíem pensat fer una classificació d'originals en quatre categories (no sé per què quatre), i sotmetre a la vostra superior consideració només els seleccionats en les dues superiors. Però jo seré més generós: rebràs solament els textos del grup 1 (o 4 segons es miri). Advertint, però, que hi són compresos: a) els que em semblen millors; b) els que, sense semblar-m'ho, van firmats per noms de publicistes acreditats, i c) algun esporàdic compromís gandiansense (sense opció a premi, de tota manera: només per conèixer l'opinió de les persones sàvies). Serà una dotzena d'obres.

Quant a l'acció diplomàtica en pro dels poetes de la casa, faré el que podré. De moment, el senyor Zabala, que era a Puigcerdà, se n'ha anat a Suïssa —és ric, l'home—, i no tornarà a València sinó a finals de més. Ja li'n parlaré. El representant de Gandia és un noi amb idees pròpies, i no sé com respondrà. Espero la seva visita per a un d'aquests dies, i ja veurem com respira. Respecte al premi en català, m'imagino que no hi haurà cap dificultat, si tu i l'Espriu veniu d'acord a votar Pere Quart (l'únic rival mitjanament bel·ligerant que té el seu llibre és un altre os: Joan Vinyoli). Penso que els senyors de Madrid, per molt doctes en llengües romàniques que siguin, no tindran la barra de voler opinar sobre el premi llemosí. La candidatura de Goytisolo —que, suposo!, serà la teva— pot tenir oposició en alguns dels innumerables llibres enviats per Llorençet Gomis i d'altres senyors. Ja estudiarem el pla d'atac en el moment oportú.

He llegit l'article de Ferrater in memoriam Riba. No acostumo a comprar papers com *Índice*, perquè no m'interessen gens. Aquesta vegada ho he fet per la teva suggerència, i lamentant enmig de l'ànima els 4 duros que m'ha costat. L'article de Ferrater —que, en la seva primera part, s'ha oblidat de traduir al castellà, dit sigui de passada— és just quant a la caracterització de Riba. Ara, pel que fa a les apreciacions generals sobre la literatura indígena —i la literatura tot curt, que hi ha implícites—, caldria parlar-ne molt. La idea d'una «societat literària» que hi maneja amb tanta desimboltura, em resulta una mica estranya. En primer lloc, és inconcebible a casa nostra, com ho és *a tot arreu*, exceptuats cinc o sis països del món (potser només tres o quatre). ¿Existeix a Espanya, per exemple? ¿O a Itàlia, o a Holanda, o als mateixos EEUU? Ho dubto. En segon lloc, opino que la literatura és alguna cosa prou més àmplia i viva que aqueixa mena de mandarinisme intel·lectual que

amaga la fórmula ferrateriana de «societat literària». Les apreciacions de Ferrater sobre l'actitud de la societat —ara en sentit normal— catalana respecte dels seus escriptors no em semblen massa justes. No crec que la *nostra* societat ens demani que siguem mediocres. Cosa distinta, però, és que, efectivament, nosaltres som mediocres: d'això no en té la culpa la societat. La societat, per altra banda, també és mediocre, i els escriptors no en tenen la culpa —ni potser la mateixa «societat». Hi ha, entremig, com tu bé saps, una sèrie de factors complexos i embullats, molts d'ells marginals a la literatura. La valoració de la pèrdua de Riba no és difícil de fer. En aquest país hi havia molta gent que escrivíem pensant que Riba ens llegiria potser, i això ens contenia a dir moltes bestieses. Suposo que la influència de consell i d'estímul que Riba escamparia a Barcelona seria també enorme i, d'alguna manera, beneficiosa: jo n'he viscut al marge. Hi ha, sobretot, el fet que Riba era un gran poeta, un gran home de lletres, l'únic intel·lectual indígena «exportable», un bon diplomàtic cultural, etc. El seu buit, en tots aquests aspectes, serà difícil d'omplir. Però d'això a dir que ell era l'única garantia de la pervivència de la nostra literatura, hi ha una distància que jo no sabia franquejar. L'única garantia de pervivència de *certa* literatura —de cert tipus de literatura— nostra, potser sí. Però res més. Les garanties de pervivència de la literatura catalana no les poden donar un ni quatre escriptors excepcionals, ni tan sols una doctrina, unànimement compartida, de rigor intel·lectual inflexible: les poden —les deuen— donar la normalitat cultural i —a sota— la normalitat política. La resta són històries. No vull dir que, reconeguts a la llengua tots els drets que hauria de tenir, immediatament sorgís una literatura *genial*: en sorgiria només una literatura *normal*, i això ja és prou. Si hi ha alguna cosa de què sóc optimista, és de la vitalitat cultural de Catalunya. No et riguis! Pensa només tot el que signifiquen els darrers cent cinquanta anys de literatura catalana i com s'han fet. Si haguéssim tingut al darrera, o a sota, com vulguis, un país políticament saludable (simplement, un Estat), amb les institucions públiques de cultura en la llengua pròpia, tot l'enorme esforç realitzat hauria donat uns resultats magnífics. Parlo, és clar, de la «construcció» de la cultura catalana. Basta comparar la nostra situació literària amb la situació de la literatura espanyola de la mateixa època: ací, fent-nos-ho nosaltres tot, sense el suport d'una societat ni d'un Estat íntegrament solidaris amb la nostra tasca, i contra vents i marees, hem aconseguit crear coses. Tenim excusa —i fins i tot justificació— de les nostres deficiències, i això no ho tenen els castellans. Si la literatura catalana fa l'efecte d'un duar bereber, tant o més en fa la literatura espanyola. I no sols l'espanyola d'avui: també la d'abans de la guerra, no fotem! Qüestió distinta és l'orientació i el sentit que ha pres la literatura catalana moderna. Et diré un secret. He fet profundes

investigacions sobre el particular, utilitzant el mètode estadístic, i he arribat a conclusions diàfanes. Un 70 % de la literatura catalana «renascuda» està constituïda per variacions més o menys brillants sobre el tema que tan clarament definí mossèn Cinto: «Tot sia per Vós, / Jesuset dolcíssim! / Tot sia per Vós, / Jesús amorós!». Un 20 % tracta de l'Empordà (tema inesgotable, sembla). El 10 % restant s'ocupa de matèries diverses. Naturalment, tot això no dóna molt de si. Però què hi farem! Les circumstàncies potser no permetien res més. Si la literatura catalana té possibilitats de resistir victoriosament el problema que li ha plantejat la derrota de Catalunya en la guerra del 36, és quelcom que dependrà de molts factors. De la nostra voluntat, entre d'altres. Una mica, també, de la *teva*...

Bé. T'he fet un llarg discurs, potser bastant incoherent, i m'aturo en el moment precís en què estava a punt d'incórrer en el proselitisme. Que els déus et conservin ben bonet.

L'Ajuntament de Gandia opinarà, segurament —i contesto la teva indicació—, que pagant-te 3.000 peles a tu, i el sopar a la teva muller els dies que passi allà, ja «ha complit com un home», que diuen ací.

Hala, salut

Joan

Sueca, 17 de març de 1970

Benvolgut Josep M.^a:

Perdona que et destorbi amb unes poques i petites reclamacions.

1) Manuel Andújar em demana una còpia de la meva perorata del Cinc d'Oros. Tu et vas quedar amb l'exemplar «únic» d'aquella excelsa peça literària. Confio que no l'hauràs perdut. Jo, personalment, voldria conservar-ne una reproducció. ¿Per què no fas que algun subaltern de 62, aprofitant la maquineta destinada a aquests usos, en tregui dues còpies, una per a Andújar i l'altra per a mi? Això, a tu, no et costarà més feina que la d'ordenar que es faci.

2) Avui, a València, he tingut una llarga i vidriosa conversa amb el doctor Peset. Ja pots imaginar-te de què anava la cosa. La meva posició era, i és, particularment incòmoda: al capdavant, jo he intervingut en els vostres contactes amb Peset, i fins a un cert punt, ell havia fet confiança a 62 perquè jo hi havia insistit. Naturalment, ara s'adreça a mi per demanar aclariments de la situació, i jo no sé què dir-li. De fet,

Peset té tota la raó del món: ha passat molt de temps d'ençà que us va lliurar l'original, i és lògic que se senti inquiet. Crec que hauríeu de donar-li alguna explicació. En primer lloc, caldria que li diguéssiu quines són les vostres intencions sinceres envers el seu llibre: si penseu publicar-lo (i quan), o no; si en fareu només l'edició catalana, o bé la catalana i la castellana, com vau pactar —de paraula o per escrit— originàriament. Ell ha deixat entendre que ha rebut alguna proposició editorial per a l'obra. Com que la figura del senyor Mayans està una mica de moda per ací, no em sorprendria gens que fos així. I en segon lloc, no que només sigui pel bon nom vostre i meu, convindria que li poséssiu quatre lletres ràpides, amb excuses per la desatenció en què l'heu tingut (involuntària, etc. etc.)... Finalment, i això no cal ni dir-ho, m'agradaria que el problema tingués la solució més convenient per a tothom, i si per aconseguir-la puc fer jo alguna cosa, la faré de gust. Espero notícies teves immediates.

3) Quins projectes teniu respecte al *Diccionari per a ociosos*?

4) Mai més no tornareu a fotre'm, i em negaré enèrgicament a anar a sopar amb vosaltres, si no em garantiu un mínim de decència en els locals on hàgim de parar. Després de les dues «presentacions» em vau portar a uns establiments sinistres, on no hi havia manera humana de seure honradament, ni de menjar sense recels, ni de tenir una conversa enraonada. Com que em faig vell a la carrera, sóc cada dia més propens a la irritació. I els àpats confusos i atropellats em resulten insuportables.

I prou per avui.

Records a Isabel.

Abraçades,

[Joan Fuster]

Sueca, 1 d'abril de 1974

Benvolgut Josep Maria:

En una última carta, em demanaves la meua «bibliografia». No porto un control exacte ni complet dels papers que uns i altres teniu la bondat d'editar-me. T'adjunto una llista aproximativa, que, llevat d'algun oblit incidental, recull els títols més coneguts. No hi figuren les redaccions *pro pane lucrando*, normalment maquinals. I tant se val. L'article de la GEC, en la seva extensió previsible, no admet la cita de tants impresos. No en valdria la pena.

Una altra carta teva, anterior, de l'1 de febrer em va irritar moltíssim, i precisament per evitar equívocs i embolics, no te l'havia volguda contestar. Em sembla que la firma Edicions 62 té una estranya fascinació sobre les persones que l'administren. Si jo no fos un home discretament inclinat a l'escepticisme, creuria que es tracta d'una fatalitat diguem-ne teològica. La teva reacció s'assembla literalment i tristíssimament a la d'en Max Cahner, quan fa x anys, li proporcionava informacions sobre el funcionament de l'empresa. Per un estrany disseny de la Divina Providència, segons sembla, els factòtums de 62 són assistits per l'Esperit Sant. Més encara que el Papa de Roma. Ja ho eren en temps d'en Max, i veig que la cosa no canvia: ergo... El fet d'haver-vos insinuat deficiències òbvies en la maquinària, l'heu interpretat malament. Tu en dius «escalada contra aquesta modesta editorial». Això m'ha fotut. I m'ha fotut que et pensis que només em queixo de problemes que m'afecten a mi. Prou saps que sóc un dels autors que menys exigeixen liquidacions periòdiques. No em lamento sinó de la ineficàcia del «tinglado», en la mesura que pràcticament puc observar-la. La cosa, tinc l'oportunitat de viure-la a nivell de llibreries locals, i de clients esparsos de la casa. Tu, naturalment, obligat a les programacions literàries —un nivell sublim— no arribes a fer-te'n càrrec, i ho comprenc. Però em toca els collons que el costum de l'empresa, des de la seva fundació, sigui proclamar-se «infal·lible». Davant qualsevol objecció certificadament clara, procedent de la «base» —per exemple: de la llibreria del meu poble—, mai no hi ha hagut de part vostra un mínim de reacció prudent, ni tan sols d'explicació. Ben al contrari! Si et dic que abans d'ahir una llibreria pròxima rebé —em van dir que de Barcelona— la negativa de servir deu miserables exemplars del *Diccionario para ociosos*, ¿què vols que en pensi? A través de les liquidacions, el *Diccionario* no pot estar esgotat. ¿Aleshores?... No vull continuar la relació (incloent-hi el descompte del 90 %). I jo només sóc un punt d'observació dels centenars que seran, segurament, possibles... Si no vols admetre evidències (que són, definitivament, evidències comptables), ja t'ho apanyarà. Però em nego a acceptar la teva recusació. I et diré que la meua «apatia» en el projecte que tenim pendent ve fomentada per l'eminentíssima apatia comercial de 62. ¿Per a què vull publicar un volum IV de les meves Obres Completes, si em resulta difícil, per fer un obsequi a un parent, adquirir, no ja a Sueca, a València!, un exemplar del volum II *no esgotat* ni de bon tros? Etc., etc. Em sembla que l'argumentació, la pots prolongar pel teu compte... La teva carta de l'1 de febrer estava redactada «ad hominem». Una equivocació tremenda. Em fa la impressió que no has entès res de les meves protestes. Ho sento... Fins ara, i amb una mica d'humor, he intentat fer-vos veure el que passa: almenys, en l'àrea «bibliogràfica» que em veig obligat a vigilar... Una altra espina que porto

clavada és que una meva carta al poeta Vallverdú, manobre de la Societat Anònima, hagi passat tan indiscretament a mans de l'Amo (i tu n'ets la personificació). Mare de Déu, i on hem arribat a parar! ¿Com voldrà el Paquito que, d'ara endavant, faci cas de les seves declaracions reivindicatòries, si finalment —en prosa— juga el paper d'«esquirol»? Ja li ho pots dir, de la meva part...

Avui mateix vinc a Barcelona. M'hi estaré uns quatre o cinc dies —cada cop menys: no en val la pena—. Podràs localitzar-me a casa en Quim Maluquer. M'agradaria liquidar d'una vegada totes aquestes prevencions teves, que són també prevencions meves, i que ignominiosament paralitzen tres o quatre operacions de 62.

I ja saps com m'estimo la Isabel. I a tu.

[Joan Fuster] ☾

JOAN FUSTER A SANTIAGO ALBERTÍ

Sueca, 16 set. 1955

Sr. S. Albertí.
Barcelona

Benvolgut amic:

Una mena de «vergonya local», o de «pudicícia vernacla», no sé ben bé com dir-ho, sol imposar-me una certa reserva a parlar d'això que en diem «literatura catalana de València». Procure evitar, tant com puc, tota referència concreta a l'ambient literari valencià, perquè sempre em resulta incòmoda i es presta, a més, a interpretacions equívokes. Això no obstant, la vostra carta del dia 7 m'obliga a ésser-vos sincer sense ambages: confie que, per la vostra part, us ho prendreu com una confidència. Això que us ha passat amb el «Recull», altrament, ja us n'ha d'haver fet sospitar alguna cosa.

El primer malentès a esvair és el de la mateixa literatura. Els valencians vivim culturalment aïllats, d'ençà de la Decadència, i ens hem autoacontentat amb la il·lusió d'una «literatura valenciana». Aquesta «literatura» ha jugat el seu paper —gràcies a ella jo puc escriure-us en català—, però ha patit i pateix les conseqüències inherents a tot «localisme». És, en un mot, una literatura d'anar per casa, d'aficionats sense consciència ni vocació, no contrastada mai amb un sistema de pesos i mesures més ampli que el «regional».

Avui, al País Valencià hi ha cinquanta o seixanta senyors i dues o tres senyores que escriuen en la nostra llengua. Que escriuen versos, sobretot. Però de tots ells amb prou feines si set o vuit podrien arribar a mans d'un lector normal no valencià sense fer-nos eixir els colors a la cara. M'és penós de fer aquestes afirmacions, però són la pura veritat. Aquests mesos estic treballant en una «Antologia de la poesia valenciana», destinada a la Selecta, i jo sé les dificultats en què em veig per aconseguir una tria de poemes que siga només discreta, fins i tot després d'abdicar dels meus criteris personals i d'haver adoptat una actitud d'extrema tolerància.

I és curiós que aquesta «literatura», estrictament teòrica —perquè a més els «escriptors» valencians ni són massa prolífics ni publiquen molts llibres—, faça, al Principat, la impressió d'una constant batalla campal de capelletes. A jutjar per l'opinió que en teniu els forasters, hom podria suposar que la nostra vitalitat literària és excepcional. I això seria absolutament inexacte. Perquè per no haver-hi res, ni tan sols no hi ha capelletes.

Precisaré una mica: a partir de 1947 quatre o cinc «lletraferits» de la localitat que fins aleshores havien estat més o menys amics, es barallen sempre que poden i s'intercanvien els insults més impertinents. De l'un costat hi ha Xavier Casp i Miquel Adlert; de l'altre hi havia Carles Salvador; i hi ha encara Almela i Vives i un tal Ricard Sanmartín. Em sembla que de paraula i per escrit ja s'ho han dit tot: àdhuc s'han manifestat escèptics sobre llur respectiva filiació legítima. Açò és tot. La virulència que hi han esmerçat exagerava la importància del fet.

En un principi, la diferència entre els uns i els altres volia tenir una transcendència respectable. El grup Casp s'atribuïa l'exclusiva de la bondat literària, era el partit de la joventut i pretenia la implantació del rigor gramatical i de no sé quantes coses més. El grup Salvador defenia una estètica popularista enfront de l'hermetisme poètic dels joves, assegurava tenir una més sòlida base social i realitzava una interessant labor de proselitisme. En línies generals, tot això era cert, per als uns i per als altres, dins els límits de relativitat que imposaven les circumstàncies.

Al costat de Casp vam aplegar-nos, en principi, la gent advinguda després de la guerra; els escriptors d'abans de la guerra simpatitzaven amb el grup Salvador. Unes clares afinitats ho decidien. Amb el temps, aquests vincles de «capelleta» han anat afluixant-se. Sobretot quan, alguns incidents sorollosos, van demostrar que allò que realment separava els «abanderats» d'una banda i altra eren qüestions de tipus personal, completament estranyes a la literatura, a la política i al bon sentit. Avui les «capelletes» duen una vida lànguida i ningú no en fa cas sinó els mateixos militants.

Del clan Salvador, només aquests senyor i Almela i Vives tenien un passat literari de certa importància: Salvador ja és mort, i l'Almela es dedica quasi exclusivament al periodisme eruditoide. D'aquest grup, però, han partit les iniciatives de curssets de llengua i d'altres activitats públiques, que han tingut resultats beneficiosos.

El clan Casp té una editorial, la «Torre», on hem publicat el primer llibre quasi tots els escriptors i escriptorets de la postguerra. No m'oculte una moderada preferència per aquest grup, tot i que me'n vaig separar d'una manera quasi violenta, fa uns anys. Si els seus «capdavanters» no tinguessen una deplorable mentalitat de «secta», ells podrien haver-se mantingut com a centre cohesiu de les lletres valencianes: comptaven amb un factor fonamental, biològic: l'edat —eren els «joves», i amb ells estava el futur. Però l'únic que han aconseguit és que la gent que se'ls acostava els abandonàs al cap de poc de temps. La convivència amb aquells senyors resulta anguniosament difícil. Pràcticament, aquest grup el constitueixen Casp i Adlert i dos o tres més.

Quan us vaig escriure expressant-vos el meu pessimisme sobre el projecte de concurs per al «Recull», ja tenia notícies de com havien reaccionat la majoria dels valencians que en van rebre la convocatòria. Millor dit: més que tenir-ne notícies, havia parlat de l'assumpte amb ells. Precisament per no pertànyer a cada grup, estic en relació amb tothom. En primer lloc, i deixant de banda allò que els interessats em van dir, hi havia el fet que els referits «escriptors» no escriuen gaire. Aquesta és la causa principal del fracàs del «Recull», n'estic segur.

Alguns dels qui vaig consultar m'ho confessaren. «Jo hi hauria participat, però no tinc res escrit», em deien. L'excusa que m'explicà Casp era una altra. Ell —i, és clar, l'Adlert— no volien participar a un concurs. Si no tenen comptes pendants amb vós o amb el vostre predecessor —per ex., alguns originals retingut, alguna promesa d'edició no complida, etc.—, possiblement participarien en el «Recull» a base d'una demanda directa d'original. Aquesta és la impressió que en vaig traure. D'altres es limitaren a barbotejar reticències respecte de la vostra col·lecció o respecte dels «catalans».

Encara potser hi ha un altra cosa a remarcar, i que si fa no fa és la que vós m'insinuàveu en la vostra carta: la connexió esperada, però no aconseguida, del «Recull» amb un grup determinat. No sé si realment s'han abstingut d'acudir al concurs perquè la convocatòria no anava adreçada a un grup concret, el d'ells; però el tret característic dels «grups» valencians és que consideren com a enraonades únicament aquelles iniciatives que surten d'ells. De manera que no fent ells el «Recull», necessàriament havien de negar-li crèdit. «Ells», en aquest cas —per això us feia la relació anterior sobre els grups—, són quatre o cinc senyors només.

La meua opinió és que no hauríeu d'abandonar el projecte del «Recull», per les raons, òbvies, que compartim. Ara bé: la manera d'intentar realitzar-lo hauria de tenir presents les observacions anteriors. L'únic camí que veig una mica factible és la demanda directa d'originals, feta a través d'uns quants amics vostres —jo entre ells, si voleu—, relacionats amb uns i altres.

Això té, naturalment, el perill que algun dels contes que arreglegaríeu manca-ria de suficient consistència literària. És un perill, al meu veure, molt gran. Jo no confiaria més enllà de sis o set autors —sense comptar-hi la imprevisible apari-ció d'algun geni desconegut. Caldria, per tant, que els encarregats de recollir-vos l'original meresquessen la vostra garantia, i que evitassen de demanar-ne a gent evidentment insolvent. Ignore quines són les vostres relacions en València i no puc aventurar-me a cap consell.

Una llista d'autors relativament presentable seria: Josep Sanç Moia, Miquel Adlert, Xavier Casp, Vicent Andrés Estellés, Enric Valor, Maria Beneyto i Josep Iborra. Potser esforçant-nos molt encara afegiríem algun novell inèdit. D'aquests, els tres primers són del «grup Torre», els altres són «independents». No tots ells són sants de la meua devoció literària, però són, sí, els únics que, a València, poden escriure contes acceptables. Si d'algun altre «sector» us ofereixen col·laboració, i volíeu la meua opinió abans d'acceptar-la i comprometre-us, no dubteu a escriure'm. En el cas que la cosa marxàs a bon fi, jo no tindria cap inconvenient a intentar la gestió d'un conte o d'un pròleg de Martínez Ferrando, excel·lent amic meu.

Potser una altra solució fóra convertir el «Recull» en «Antologia», cosa que us donaria major llibertat en la tria d'autors i de textos, podent-hi incloure escriptors ja morts i d'altres, com el mateix Martínez Ferrando, que ja no escriuen contes. Això tindria el defecte d'haver d'acudir, en alguns casos, a material ja publicat (el dels autors vivents podria ésser inèdit); de tota manera, donada la poca difusió dels llibres valencians al Principat, pràcticament faria, tot, l'efecte d'inèdit.

M'alegra saber que l'èxit de la vostra col·lecció va en augment. Crec que si poguéssiu incorporar-hi algunes traduccions seria una gran cosa. Ja supose que no serà fàcil d'aconseguir-ne el permís. Per si us interessa el precedent, us diré que a València, fa un parell d'anys, es publicà una versió del «Corneta» de Rilke: em pense que el van autoritzar en gràcia a l'autor, un mallorquí, Guillem Nadal, que és alt funcionari de la carrera diplomàtica. Les traduccions no solament ens són molt necessàries, sinó que atraurien una bona quantitat de lectors.

Un bon record del vostre amic

Joan Fuster ◀

JOAN FUSTER A JORDI PUJOL

S., 14-IX-69

Benvolgut Jordi:

Max Cahner ha vingut a casa, i hem parlat llargament dels seues problemes. Per ell sé que la teva intervenció en el cas de 62 ha estat tan favorable i tan eficaç com t'era possible. Això t'hem d'agrair tots els qui, d'una manera o altra, ens trobem i ens sentim lligats a aquella santa casa. Bé. El fet és que la cosa presenta unes perspectives molt complicades, segons sembla. Econòmiques, sobretot. Jo no hi entenc res, en aquestes matèries. Però em permeto d'exposar-te breument el meu punt de vista sobre un parell de qüestions. Sé que tu sabràs apreciar-ne l'abast i, particularment, el desinterès. Per a mi, aquest afer, ara com ara, té un aspecte «polític», potser incòmode, potser no, però evident, al qual ni tu ni jo no podem ser insensibles. Aquesta angoixosa, permanentment angoixosa operació que anomenem «cultura catalana», «literatura catalana», «lectura catalana» —al capdavall, «lectura!»—, és una qüestió de vida o mort. En el cas present, sens dubte es tracta d'un simple episodi, un mes entre molts. Tanmateix, és molt «especial».

Per començar, hi ha això de l'Enciclopèdia. Suposo que els creditors de 62 hauran vist que l'Enciclopèdia, a la llarga, és un bon negoci: almenys, un negociet. Però tu i jo hi hem de veure l'altra cara de la medalla, també. Vull dir, la seva importància com a instrument de treball i de «conscienciació» —la paraula està de moda, perdona—: no és una «enciclopèdia» més, traduïda i adaptada, com ho són la majoria de les que ofereix el mercat espanyol, i com ho és la mateixa Salvat. No cal que t'ho expliqui, perquè tu ho saps tan bé com jo. Però probablement jo sé millor que tu com es fa aquesta enciclopèdia: quants maldecaps costa, quantes punyetes planteja, quantes dificultats comporta. La seva ambició autènticament nacional, particularment, exigeix un tacte, una vigilància i unes coneixences que... Que només en Max pot assumir.

Sembla que hi ha la intenció de separar, marginar o postergar —no sé què, Max de la direcció de l'Enciclopèdia. Confio que això serà un malentès o un mal càlcul, corregible. Cahner serà un «administrador» imprudent, etcètera, etcètera. Però és l'Enciclopèdia. Substituir-lo per algú, per qui sigui, seria un error. I ho seria perquè aquesta enciclopèdia no és com les altres: no és un plagi maquinal, sinó un esforç de «creació» realment poderós. Basta comparar qualsevol article de tema autòcton amb la versió simètrica d'obres similars: de fet, no hi ha comparació

possible. Eliminar Cahner seria convertir l'Enciclopèdia en un Salvat més gros. Aquesta idea no ens fa gens d'il·lusió, als qui en som col·laboradors i assessors —i que fins ara ho hem estat fins a extrems de sacrifici típicament «almogàver». Entre els subscriptors, a la curta o a la llarga, hi haurà la mateixa reacció. En tot cas, si l'obra no té la projecció civil que promet, no va la pena de perdre-hi el temps.

La complexitat de cada pàgina d'aquesta enciclopèdia és realment increïble. No es veu en el text imprès. Hi ha un tràmit complicat de tries, de recerques, de discussions, que només pot realitzar-se a través d'un home com Cahner. Només. Si n'hi hagués algun altre, jo el coneixeria, és clar, perquè una bona part del material és —territorialment— de la meua competència. I no crec que l'argument «valencià» sigui l'únic a esgrimir... Segui com sigui, amb això queda dit tot. Malgrat que el nom d'en Cahner no figuri a la portada dels fascicles, bé sabem que ell n'és la garantia.

Una altra qüestió és la de la supervivència de 62. No voldria que interpretessis aquesta ràpida defensa de 62 com una argúcia pro domo. Sóc un autor «de la casa», però tampoc no m'hi guanyo la vida. Ara: 62 és una de les poques, poquíssimes editorials catalanes de tots els temps que ha mantingut un to de normalitat i que ha aconseguit un mínim d'audiència regular. En un moment en què no n'hi ha cap altra, seria molt trist deixar que s'enfonsi. L'impacte psicològic, o polític, que la desaparició de 62 produiria, a dins i fora, seria extraordinari. La pèrdua de prestigi afectaria tothom. Tu ja ho hauràs ben sospesat.

Sobre els criteris editorials de 62 es pot discutir tant com en vulgui. A mi sempre m'han semblat escandalosament eclèctics: la barreja de Marx, Péguy, Rusell, Gramsci, Bernanos, Marcuse, concilis, novel·les d'avantguarda i erudició, no acaba d'agradar-me. Però potser això és el que convenia fer. Calia enfrontar-se amb un públic divers i «nou». Les altres editores del país no gosaven tant. En la pura misèria cultural en què ens movem, 62 és una temptativa extraordinàriament meritòria...

Mentre escric aquestes ratlles, tinc la sensació que t'estic dient obvietats. Però he cregut que havia de dir-te-les, i dir-te-les per escrit. No ignoro que les teves possibilitats d'influència per a resoldre aquest embolic són limitades. Jo tampoc no m'atreviria a demanar-te res que et fos inassequible o difícil. Senzillament, trobo que l'episodi resulta oprobiosament alarmant. ¿No hi hauria manera de mitigar-ne les hipotètiques conseqüències deplorables?

Perdona que t'hagi destorbat tant de temps.

Una abraçada ☺

JOAN FUSTER A MONTSERRAT ROIG

2 de setembre de 1972

Benvolguda Montserrat Roig:

No has de fer cas de la carta que l'Iborra envià al «Destino». Ni pel tema ni per la intenció, em sembla, no té cap importància. En canvi, sí que estàs obligada a enfadar-te amb mi, i de quina manera!, perquè no t'havia dit res a propòsit dels dos teus articles. És més que una «falta d'educació», i més que una «ingritud». Mea culpa. Pots creure que volia escriure't de seguida. Els reportatges que em dedicares eren francament bonics, i, de més a més, *flatteurs*. N'estic molt content. Però ja saps què passa en aquest ofici, i en les coses que no són l'ofici i que també he d'aguantar: que mai no trobes un moment per a una carta. Quan has aplicat tres hores a confeccionar un paper per als diaris, ja no et queden ganes de continuar amb la màquina. Almenys, a la meua edat. I deixava d'un dia per a l'altre la carta que et devia. Les jornades sense «article» sempre solen ser de dinars, sopars o visites. Poc o molt, ja te'n fas càrrec. Res d'això no em val de disculpa, ho admito. Però...

Estigues tranquil·la: els teus escrits han estat satisfactòriament rebuts per la clientela. Per la clientela «fusteriana», que és la que jo conec, és clar. Si ningú no s'ha pres la molèstia de comunicar-t'ho, tampoc no te n'has de sorprendre. El lector només per excepció s'anima a enviar unes ratlles de simpatia a l'escriptor, quan se sent «d'acord» amb el que ha llegit. Quan en discrepa, acostuma a ser més loquaç: aleshores agafa el bolígraf i, si molt convé, t'insulta. Els meus dossiers d'anys són bastant explícits, en aquest sentit. No passis ànsia, doncs. El primer reportatge de la segona sèrie, segons m'han dit, ha donat per a comentaris contradictoris, cosa magnífica. N'esperem la continuació. Potser, a la llarga, sortirà algun senyor tocant la flauta en la secció de «cartes al Director». És natural: mai no plou a gust de tots. Personalment, les «protestes» dels lectors em fan gràcia, fins i tot quan arriben a extrems injuriosos. Signifiquen, en definitiva, que d'una manera o altra has posat el dit a la plaga, potser a una plaga que ni tan sols t'imaginaves i tot. En fi...

Repeteixo: esperem els altres reportatges que, sens dubte, tens pensats. Digues-hi la teua, i no et preocupis de les presumptes «reaccions» del públic local. D'altra banda, el poeta Estellés, el senyor Ventura i més gent que vas conèixer ací, bé mereixen una atenció com la que tu els pots dedicar. I si els «beneficiaris» no t'envien telegrams immediats d'agraïment, ja veuràs com t'ho compensaran en el

pròxim viatge que faràs a València. Perquè has de tornar-hi, i aviat. No a la caça de temes per a col·laboracions en revistes, sinó simplement per xerrar, veure'ns les cares, conèixer la terra, i consumir les manufactures de la cuina local, massa monogràficament centrades en la paella durant la teva visita...

T'abraça ☺

La revista *Caràcters*,
en format digital

Els mateixos continguts
a l'abast del teu mòbil o tauleta

I, ara, gratuïts

Descarrega't l'aplicació

Disponible en Google Play Store i iTunes

